

Maria Łukawska

Szkoła Podstawowa nr 4 w Tarnobrzegu

Katarzyna Prażmowska-Bartoszek

Wyższa Szkoła Handlowa w Radomiu

HIERARCHIA WARTOŚCI WEDŁUG DZIECI W MŁODSZYM WIEKU SZKOLNYM

Streszczenie (abstrakt): W niniejszym opracowaniu podjęto próbę zaprezentowania hierarchii wartości według dzieci w młodszym wieku szkolnym opracowanej na podstawie wyników badań przeprowadzonych wśród uczniów klas I-III. Powołując się na literaturę przedmiotu, przytoczono przykładowe definicje wartości oraz ich klasyfikacje opracowane przez badaczy różnych dziedzin. W głównej części artykułu zaprezentowano wyniki badań, ukazujące hierarchie wartości proponowane przez uczniów, dokonano również porównania otrzymanych rezultatów z podziałem na płeć oraz z uwzględnieniem różnic środowiskowych (uczniowie wiejskiej oraz miejskiej placówki). Podsumowanie badań stanowią wnioski istotne dla praktyki pedagogicznej oraz procesu wychowawczego.

Słowa kluczowe: wartości, hierarchia, uczniowie klas młodszych

HIERARCHY OF VALUES ACCORDING TO SCHOOL AGED CHILDREN

Abstract: In the given study authors attempt to present the hierarchy of values according to children younger school age developed on the basis of the results of research carried out among pupils from 1st to 3rd classes. Citing the literature quoted examples of definitions of values and their classifications developed by researchers in various fields. In the main part of the article we present the results of research showing the hierarchy of values proposed by students. The authors also made a comparison of the results obtained by gender and taking into account environmental differences (students from the countryside and from the city). A summary of the conclusions of the study are important for the practice of teaching and educational process.

Keywords: values, hierarchy, primary school

Wprowadzenie

We współczesnym świecie wartości odgrywają ogromną rolę. Towarzyszą człowiekowi przez całe życie – od chwili narodzenia, aż do śmierci każdy musi zmagać się z codziennymi wyborami, koniecznością oceniania oraz wartościowania rzeczywistości. W języku polskim pojęcie *wartość* w znaczeniu „bycia cenionym” zamieszczono w „Słowniku języ-

ka polskiego” Samuela Bogumiła Lindego, który notuje dwa jego użycia w ostatnim dwudziestopięcioleciu XVIII wieku¹.

W myśli filozoficznej problem wartości w sensie aksjologicznym obecny był już w czasach starożytnych. O wartościach mówili tacy filozofowie jak Sokrates czy Platon, którzy uznawali je za obiektywne, czyli niezależne od ludzkich pragnień i ocen oraz utrzymywali, że wartości istnieją same w sobie. Z kolei według Arystotelesa najwyższą z cnót jest *sophia*, tj. mądrość, a dobre jest to, co zgodne z naturą.

W średniowiecznej myśli chrześcijańskiej za najwyższe dobro uznano Boga, a najistotniejszą rolę odgrywała miłość. Max Scheler, twórca teorii wartości, twierdził, że poznaje się je za pomocą uczuć, czyli aktów poznawczych. W rozprawie „Formalizm w etyce i materialna etyka wartości” M. Scheler podjął zagadnienie istoty wartości oraz szczególnego charakteru wartości moralnych. Jego dysertacja doktorska z 1899 roku również poświęcona była problematyce moralności. Opierając się na teorii M. Schelera, inny znany filozof, Franz Brentano, twierdził, że uczucia mają charakter intencjonalny, uważał, że są to akty poznawcze, które nas o czymś informują, np. o tym, co dobre, a co złe. W XIX wieku problematykę wartości podejmowali również niemieccy filozofowie, Nikolaj Hartmann i Ditrich von Hildebrand, a w latach dwudziestych XX wieku przedstawiciel fenomenologii – Roman Ingarden.

Pojęcie wartości stanowi fundamentalną kategorię aksjologii. Filozoficzna definicja wartości zawarta w „Encyklopedii Popularnej PWN” zakłada, że wartość oznacza „wszystko to, co cenne i godne pożądania, co stanowi cel żądań ludzkich”². Wartości, które są społecznie uznane, stanowią podstawę ocen, norm i wzorów kulturowych”. Powołując się na Mieczysława Łobockiego, można stwierdzić, że wartość oznacza „to wszystko, co uchodzi za ważne i cenne dla jednostki i społeczeństwa oraz jest godne pożądania, co łączy się z pozytywnymi przeżyciami i stanowi jednocześnie cel dążeń ludzkich”³. Termin podobnie zdefiniowany został przez Stanisława Kowalczyka, który uważa, że „wartością jest to, co jest przedmiotem pożądania, co jest upragnione przez człowieka, co jest celem jego zabiegów”⁴. Leon Dyczewski uważa, że wartości można utożsamiać z aspiracjami, rozumiejąc je jako „jakieś ważne dobra (...) bardziej od innych warte tego, by je w życiu osiągnąć”⁵.

Choć prezentowane przez myślicieli i filozofów sposoby wartościowania rzeczywistości i hierarchie wartości różnią się od siebie w mniejszym lub większym stopniu, zakładając obiektywizm lub subiektywizm w ich pojmowaniu, w potocznym rozumieniu samo pojęcie *wartość* kojarzy nam się najczęściej z przedmiotami materialnymi, rzadziej z kulturą czy dążeniami. Zauważyć można stopniowe rozszerzanie definicji pojęcia wartości, któ-

¹ J. Puzynina, *Język wartości*, Warszawa 1992, s. 13.

² R.J. Burek, *Encyklopedia Popularna PWN*, Warszawa 1998, s. 129.

³ M. Łobocki, *Pedagogika wobec wartości* [w:] B. Śliwerski (red.), *Kontestacje pedagogiczne*, Kraków 1993, s. 125.

⁴ S. Kowalczyk, *Człowiek w poszukiwaniu wartości. Elementy aksjologii personalistycznej*, Lublin 2011, s. 142.

⁵ L. Dyczewski, *Kultura polska w procesie przemian*, Lublin 1995, s. 204.

re przestają być jedynie ideami o charakterze absolutnym, takimi jak dobro, piękno, miłość czy prawda, a nabierają również codziennego znaczenia, ponieważ wartością może być wszystko to, do czego człowiek dąży, co według konkretnej jednostki żyjącej w danym momencie historycznym uchodzi za ważne i cenne. Ponadto, wyróżnia się zróżnicowane kategorie wartości, np.: ekonomiczne, estetyczne, moralne, prawne, poznawcze czy religijne, a ich wielość dodatkowo uświadamia, że istnienie ludzkie to nieustanne bazowanie na wyborach, rozróżnianie tego, co dobre, od tego, co złe w każdym momencie życia. Od chwili urodzenia aż do śmierci jesteśmy skazani na ciągłe selekcjonowanie wartości, eliminowanie zjawisk niekorzystnie wpływających na naszą egzystencję i wykluczanie z życia przeżyć o charakterze pejoratywnym.

Również uczniowie w młodszym wieku szkolnym mierzą się z trudnościami wyboru, nabierają doświadczenia w wartościowaniu rzeczywistości. Dostrzegamy to w czasie zajęć i przerw międzylekcyjnych, w kontaktach z nauczycielami oraz kolegami i koleżankami z klasy, a także w chwilach samodzielnych refleksji. Dzieci pomimo swojego młodego wieku mają własne zdanie na temat wartości oraz wiedzą, co jest dla nich najważniejsze i do czego dążą, choć nie należy zakładać, że poglądy te nie ulegną zmianie w ich dalszym życiu. W niniejszej publikacji przedstawiono hierarchię wartości uznawanych za najistotniejsze przez uczniów klas młodszych wzbogaconą samodzielnie wykonanymi rysunkami.

Teren badań

Badania przeprowadzono w dwóch podkarpackich szkołach podstawowych, z których jedna znajduje się w mieście Tarnobrzeg, zaś druga we wsi Wrzawy. Szkoły, w których uczą się badane osoby, zapewniają dzieciom dobre warunki pod względem lokalowym i dydaktyczno-wychowawczym oraz realizują zagadnienia dotyczące wartości i wartościowania rzeczywistości na wielu płaszczyznach procesu edukacyjnego i wychowawczego.

Ogółem próbą badawczą objęto 111 uczniów. W miejskiej szkole podstawowej przebadano 60 uczniów z trzech klas młodszych, były to dwie klasy drugie [IIA – 19 (32%) i IIB – 18 (30%)] oraz jedna trzecia – 23 (38%) uczniów. Wśród wszystkich badanych było 29 (48%) dziewcząt i 31 (52%) chłopców. W wiejskiej szkole podstawowej badaniem objęto 51 uczniów z trzech klas [klasa I – 13 (26%), klasa II 20 (39%) i klasa III – 18 (35%)], w tym 25 (49%) dziewcząt i 26 (51%) chłopców. Strukturę badanych grup z uwzględnieniem płci uczniów oraz położenia placówki w mieście bądź na wsi przedstawia poniższa tabela:

Tabela 1. Struktura badanych grup.

Klasa	Płeć				Ogółem
	Dziewczęta		Chłopcy		
	N	%	N	%	N (%)
Szkoła w mieście					
II A	8	42	11	58	19 (32)
II B	7	39	11	61	18 (30)
III	14	61	9	39	23 (38)
Razem	29	48	31	52	60 (100)
Szkoła na wsi					
I	6	46	7	54	13
II	8	40	12	60	20
III	11	61	7	39	18
Razem	25	49	26	51	51 (100)
Razem Szkoła A i B	54	49	57	51	111 (100)

Przebieg badań i prezentacja zastosowanego narzędzia badawczego

Badania przeprowadzono na terenie szkół podczas lekcji. Uczniów poinformowano o celu i przebiegu pomiaru. Podkreślono, że badania mają charakter anonimowy. Uczniowie chętnie przystąpili do badań, w większości klas samodzielnie czytali polecenia i wykonywali zadania, jedynie uczniowie pierwszej klasy wymagali pomocy nauczyciela, a ci, którzy nie potrafią jeszcze pisać, łączyli podane w ramce wartości za pomocą strzałek.

W celu dokonania analizy i opracowania hierarchii wartości uczniów klas młodszych wykorzystano autorską ankietę sporządzoną na potrzeby niniejszych badań i dostosowaną do możliwości wiekowych dzieci. Celem zachęcenia uczniów do podjęcia zadania w ankiecie zamieszczono ilustrację, którą dzieci chętnie pokolorowały.

W przeprowadzonym badaniu poproszono uczniów, aby uszeregowali dziesięć podanych w ramce wartości od najważniejszych do najmniej ważnych w ich życiu, wśród których znajdowały się: miłość, przyjaźń, rodzina, pieniądze, wiara, nauka, spokój, zdrowie, prawda, mądrość.

W pomiarach wykorzystano również rysunki dzieci, na których uczniowie zilustrowali trzy dowolne wartości, wykorzystując trzystopniową skalę priorytetu.

Wyniki badań

We wszystkich badanych grupach, niezależnie od płci uczniów oraz położenia placówki, najwyraźniej uwidoczniły się dwie skrajne wartości, a mianowicie: rodzina i pieniądze,

które umiejscowiono po przeciwległych biegunach proponowanej skali. Dzieci z obydwu szkół za najistotniejszą w życiu wartość uznały rodzinę, a za najmniej istotną pieniądze.

W szkole miejskiej na pierwszym stopniu wartości umiejscowiło ją 36 (60%) badanych, na drugim 10 (17%), a na trzecim 11 (18%). Zarówno 18 (58%) chłopców, jak i 18 (62%) dziewczynek wartość rodziny uznało za najbardziej cenną w życiu. Wśród badanych uczniów szkoły miejskiej nie było osoby, która wartość rodziny umieściłaby na ósmym, dziewiątym czy dziesiątym stopniu skali. Świadczy to o tym, że dzieci uznają doniosłą rolę rodziny i stawiają ją na pierwszym planie ponad wszystkimi innymi ideami. Cieszy się ona największym autorytetem. Widzimy zatem, że rodzina w życiu dziecka odgrywa niezmiernie ważną rolę.

Podobnie w przypadku uczniów szkoły wiejskiej – według 23 osób, czyli 45% badanych, rodzina jest w życiu najważniejsza; 11 uczniów, czyli kolejne 22% badanych, umiejscowiło ją na drugiej pozycji, zaś 5 osób (10%) uznało rodzinę za trzecią wartość wśród swoich priorytetów. Rodzina jest najważniejszą wartością według 14 (56%) uczennic oraz 9 (35%) uczniów, co wskazuje na jej donioślejszą rolę w życiu dziewcząt. Podobnie jak w przypadku uczennic szkoły miejskiej żadna dziewczyna nie umieściła rodziny na ósmym, dziewiątym czy dziesiątym miejscu proponowanej skali, a wśród chłopców jeden z nich uznał rodzinę za ósmy w kolejności priorytet, a jeden z badanych usytuował ją dopiero na dziewiątym stopniu skali.

Uczniowie obydwu szkół za wartość najmniej ważną uznali pieniądze. W szkole miejskiej było to 63% badanych, w tym niemal 80% dziewcząt i 48% chłopców, zaś w szkole wiejskiej 49% uczniów (60% dziewcząt i 38% chłopców). Wśród chłopców uczęszczających do placówki w mieście znalazły się również takie jednostki, które umiejscowiły pieniądze na następujących stopniach skali: pierwszym (6%), drugim (3%), trzecim (10%), czwartym (3%) i piątym (6%). Wśród badanych nie było osób, które umieściłyby wartość pieniędzy na szóstym stopniu skali. Dostrzegamy zatem, że chłopcy bardziej niż dziewczynki doceniają wartość pieniądza. W większości jednak po przeprowadzonych badaniach dzieci wyrażały swoje zdanie i mówiły, że „pieniądze umieściły na końcu, bo dla nich się nie liczą, nie są ważne”. W trakcie wypełniania arkusza pytały, czy rodzina lub miłość napisać dużą czy małą literą, ale w konsekwencji komentowały to tak, że „skoro dla mnie jest ona ważna, muszę napisać wielką literą”.

Wśród uczniów szkoły wiejskiej żadna osoba nie umieściła pieniędzy na pierwszym ani drugim miejscu skali, najczęściej zajmowały one pozycję ostatnią (49%) lub czwartą (14%). Co ciekawe jednak, dzieci często przedstawiały pieniądze na rysunkach. Dwóch chłopców z klasy pierwszej narysowało monety i banknoty na trzecim miejscu, co można zinterpretować w dwojaki sposób: po pierwsze może to świadczyć o tym, że pieniądze są najmniej ważne w życiu dzieci, dlatego rysowały je na ostatniej pozycji lub – po drugie – że pieniądze mają znaczenie priorytetowe, dlatego tak często je rysowano. Spośród wszystkich badanych w klasie drugiej aż 10 osób wśród najważniejszych rzeczy w życiu sporządziło rysunek pieniędzy. Jedna z badanych umieściła je na pierwszym miejscu, pięcioro na drugim i czworo na trzecim. W swoich rysunkach symbol pieniędzy zamieściło

też siedmioro uczniów z klasy trzeciej (jeden z nich na drugim, a sześcioro na trzecim miejscu).

Fakt ten może wskazywać na pewną rozbieżność pomiędzy wartościami deklarowanymi przez uczniów a rzeczywistością, bądź może wynikać z tego, że pieniądze stosunkowo łatwo narysować, dużo łatwiej niż uczucia czy pojęcia abstrakcyjne.

Z uzyskanych danych wnioskujemy, że dla uczniów miejskiej placówki istotne są również: miłość (47%), przyjaźń (30%) i zdrowie (43%). Dzieci umiejscowiły te wartości na pierwszych trzech stopniach skali. Zdarzało się, że w odpowiedziach zapisano dodatkowo uzupełnienia np. „miłość do rodziny” bądź „rodzina i zwierzątko”. Dzieci komentowały też: „szkoda, że nie można dopisać słowa *czułość*”. Niekiedy na stopniach skali uczniowie umieszczali dodatkowe wartości, np.: zabawki (szósty stopień skali), telefon (dziewiąty stopień skali), jestem posłuszny (dziesiąty stopień skali) i pod skalą – słucham na lekcjach. Za mało ważne 38 (63%) osób uznało mądrość i spokój, lokalizując je poniżej szóstego stopnia skali. Między czwartym a siódmym stopniem skupiły się wyniki odnoszące się do takich wartości jak: prawda (68%) i wiara (63%).

Tak jak w przypadku rówieśników z miejskiej szkoły, dzieci uczące się w wiejskiej placówce na pierwszych trzech stopniach skali umieszczały: miłość (13 razy na pierwszym miejscu, 12 na drugim i 7 na trzecim), przyjaźń (raz na pierwszym miejscu, 9 na drugim i 8 razy na trzecim) oraz zdrowie (czterokrotnie pierwsze, dziewięciokrotnie drugie i siedmiokrotnie trzecie). Na ostatnich miejscach tworzonej przez uczniów hierarchii, jako najmniej cenione wartości, pojawiają się: spokój, prawda oraz mądrość, lokalizowane poniżej szóstego stopnia skali. Nauka oraz wiara to wartości oceniane jako pośrednie, umieszczane zazwyczaj na czwartym bądź piątym miejscu. Pieniądze i prawda to dwa elementy, które nigdy nie pojawiły się na pierwszym miejscu; ponadto żaden uczeń nie umieścił wartości pieniędzy i mądrości na drugim stopniu skali, zdrowia na dziewiątym oraz przyjaźni i rodziny na ostatnim, dziesiątym miejscu.

W drugim badaniu zadaniem dzieci było narysowanie trzech najistotniejszych rzeczy w życiu, z uwzględnieniem stopnia ważności (I, II i III miejsce). Odwołując się do rysunków dzieci uczących się w miejskiej placówce, można dostrzec różnice pomiędzy wytworami uczniów klas drugich i trzecich. Chłopcy z klasy trzeciej w swoich rysunkach najczęściej na pierwszym miejscu umieszczali naukę, na drugim sport. Na jednym z rysunków na pierwszym miejscu umieszczono krzyż i podpisano „modlitwa”. Dziewczynki z klasy trzeciej na pierwszym miejscu najczęściej umieszczały rodzinę, potem szkołę lub naukę, na końcu zaś zabawę i zainteresowania. Jedna z badanych osób na drugiej pozycji narysowała krzyż symbolizujący wiarę. W rysunkach uczniów klas trzecich można dostrzec inną tematykę u chłopców i inną u dziewcząt.

Rysunki drugoklasistów są bardziej ujednolicone. Nie dostrzega się w nich różnic, które można wyodrębnić z podziałem na płeć uczniów. Najczęściej pojawiającą się tematyką na pierwszej pozycji wartości jest rodzina i miłość. Narysowały ją 24 (65%) badane osoby. Mając na uwadze rodzinę, portretowano poszczególnych jej członków i najczęściej podpisywano imionami. Miłość natomiast przedstawiano za pomocą symbolu serca. Na pierwszej pozycji drugoklasiści stawiali również naukę, którą zobrazowało 8 (22%) bada-

nych, najczęściej za pomocą książki lub napisu „nauka”. Była też jedna osoba, która na pierwszym miejscu umieściła pieniądze. Niektórzy drugoklasiści za najważniejsze rzeczy w swoim życiu uznali zabawki, zabawy czy telewizję.

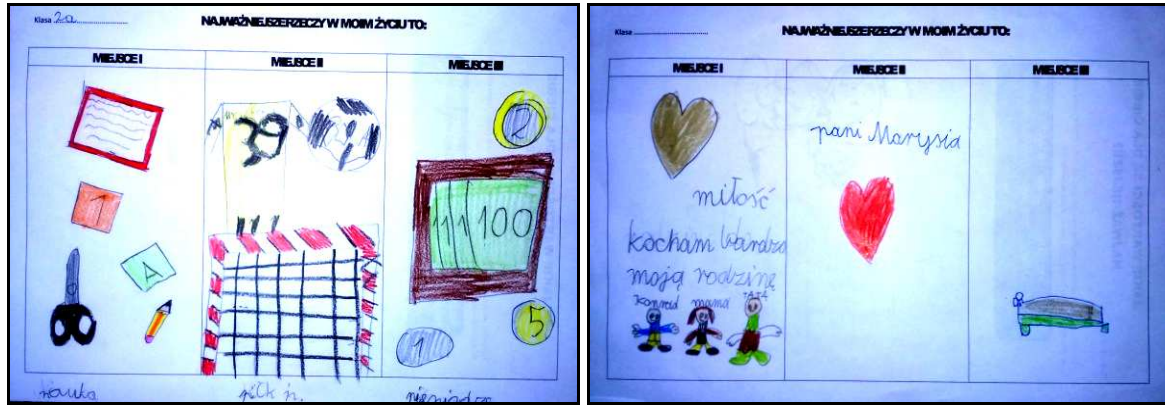
Wśród najważniejszych rzeczy na drugim miejscu aż 17 (47%) osób umieściło rodzinę i miłość, 4 (11%) osoby narysowały pieniądze, 5 (14%) zabawy i zabawki, 2 (6%) zdrowie, jedna niesienie pomocy innym. Na jednym z rysunków na drugim miejscu umieszczono serce i podpisano „pani Marysia” (wychowawca klasy). Widzimy zatem, jak doniosłą rolę w życiu dziecka może odgrywać nauczyciel. Trzecią pozycję zajęły takie wartości jak: pieniądze (36%), rodzina i miłość (19%), zdrowie (6%). Pozostałe to nauka i zabawa. Jedna z dziewczynek umieściła w swojej pracy na pierwszym miejscu mamę, na drugim tatę, a na trzecim siostrę, odzwierciedlając tym samym więzi uczuciowe, łączące ją z członkami swojej najbliższej rodziny.

Reasumując, najczęściej pojawiającą się tematyką w pracach plastycznych dzieci była rodzina i miłość, nauka i zabawa oraz zdrowie. Ponadto uczniowie klasy trzeciej nawiązywali do swoich zainteresowań, przeważnie sportowych i muzycznych. Rysunki dzieci potwierdzają wyniki ankiety, w której zadaniem było uporządkowanie podanych wartości.

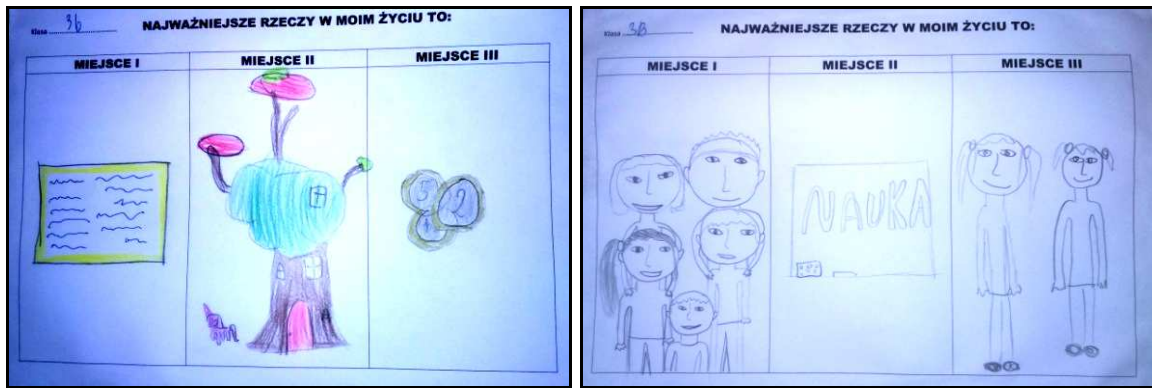
Poniżej zamieszczono niektóre rysunki uczniów miejskiej placówki:

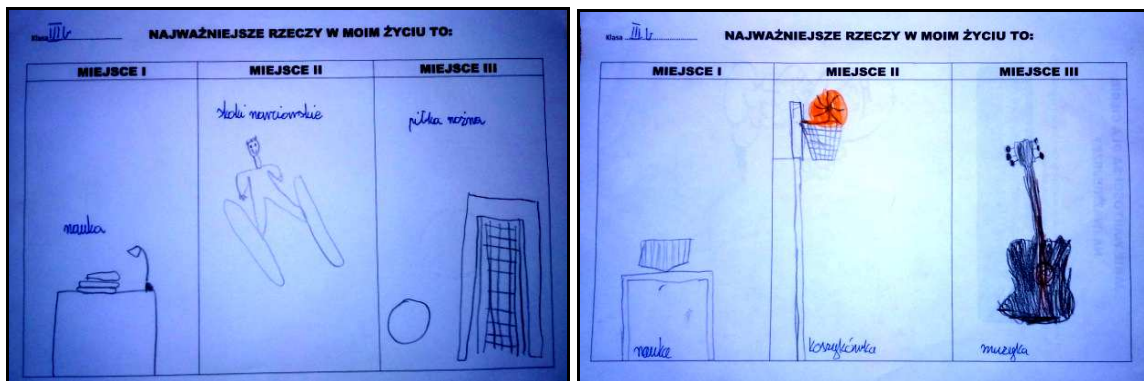
Fot. 1. Rysunki uczennic klasy drugiej szkoły miejskiej.

Fot. 2. Rysunki uczniów klasy drugiej szkoły miejskiej.

Fot. 3. Rysunki uczennic klasy trzeciej szkoły miejskiej.

Fot. 4. Rysunki uczniów klasy trzeciej szkoły miejskiej.

Wśród dzieci uczęszczających do wiejskiej placówki można zauważyć powtarzanie się tych samych wartości w pracach uczniów wszystkich badanych klas, ale również pojawianie się zupełnie nowych idei, związanych z zainteresowaniami bądź szczególnymi upodobaniami uczniów. Chłopcy z klasy pierwszej potwierdzili, że najważniejszą wartością jest rodzina, rysując na pierwszej pozycji jej członków lub dom rodzinny (71% chłop-

ców). Ponadto w tym miejscu znalazły się jednokrotnie narzędzia oraz flaga Polski. Na miejscu drugim dwukrotnie pojawił się dom rodzinny oraz symbole narodowe, a także jednokrotnie: ubrania i zdrowie. Ostatnie, trzecie miejsce w pracach chłopców jest bardzo zróżnicowane, ponieważ zawiera rysunki: traktora, pieniędzy (dwukrotnie), wody leżącej z kranu, szkoły, kurnika oraz kościoła.

Fot. 5. Rysunki uczniów klasy pierwszej szkoły wiejskiej.

Pierwszoklasistki za najważniejsze rzeczy w życiu uznały rodzinę (83%), rysując dom rodzinny oraz członków rodziny, a w szczególności mamy opiekujące się młodszym rodzeństwem (dwukrotnie). Tylko jedna osoba uznała szkołę za swój priorytet (17%). Na drugim miejscu pojawiły się: budynek z krzyżem oraz osoba kłęcząca przed krzyżem, symbolizujące wiarę (33%), książki oraz wysokie budynki wielookienne przypominające szkołę, a także ubrania. Na trzecim miejscu trzykrotnie (50%) pierwszoklasistki narysowały zwierzęta: koty oraz psa.

Fot. 6. Rysunki uczennic klasy pierwszej szkoły wiejskiej.

Dojrzałe i bogatsze treściowo rysunki wykonali drugoklasiści. Połowa badanych chłopców za najważniejszą rzecz w życiu uznała miłość, rysując symboliczne serce; według trzech uczniów największym priorytetem jest rodzina, przy czym jeden z nich dołą-

czył do pracy podpis „moja Rodzina się ze mną modli”. Dla trzech pozostałych chłopców najistotniejsze są: zdrowie, mądrość lub pieniądze. Na drugim miejscu pojawiły się: rodzina (czterokrotnie), pieniądze (dwukrotnie), miłość (dwukrotnie), wiara, zdrowie, nauka, a także przyjaźń. Trzecie miejsce to powtórzenie pojawiających się wcześniej wartości, dodatkowo jedna osoba narysowała wysportowanego człowieka i podpisała ten rysunek słowem „siła”.

Fot. 7. Rysunki uczniów klasy drugiej szkoły wiejskiej.

Według 5 (63%) drugoklasistek na pierwsze miejsce wśród rysowanych priorytetów zasługuje rodzina, a według trzech pozostałych (37%) – miłość. Na drugim miejscu trzykrotnie została umieszczona miłość, przez te osoby, które wyżej cenią jedynie rodzinę. Na trzech rysunkach uczennice zobrazowały pieniądze, które w jednym przypadku okazały się ważniejsze od miłości, w drugim ważniejsze od rodziny, a w trzecim ważniejsze od nauki. W dwóch rysunkach przedstawiono zwierzęta – kota oraz psa i umieszczono je na drugiej pozycji. Trzecie miejsce to powtórzenie wymienianych wartości, dodatkowo, jako jedna z najważniejszych rzeczy w życiu, pojawiły się prezenty.

Fot. 8. Rysunki uczennic klasy drugiej szkoły wiejskiej.

Wśród uczniów klasy trzeciej 86% chłopców za życiowy priorytet uznało rodzinę, zaś jeden (14%) namalował złączone dłonie i podpisał rysunek słowem „pokój”. Na drugim miejscu trzykrotnie znalazła się wiara, symbolizowana rysunkiem kościoła, dwukrotnie miłość oraz zdrowie. Na trzecim miejscu czterech (57%) chłopców narysowało pieniądze, dwóch (29%) książkę symbolizującą naukę, a jeden (14%) serce z podpisem „miłość”.

Fot. 9. Rysunki uczniów klasy trzeciej szkoły wiejskiej.

Podobnie jak chłopcy z klasy trzeciej, również dziewczynki uznały, że to rodzina stanowi w ich życiu najważniejszą wartość, co potwierdziło w swoich rysunkach 82% badanych. Tylko dwie badane za najistotniejszą uznały miłość i naukę. Na drugim miejscu czterokrotnie pojawiła się miłość, dwukrotnie nauka oraz zdrowie, a także pieniądze, przyjaźń i dom rodzinny. Trzecie miejsce to powtórzenie pojawiających się już wartości, takich jak: miłość, rodzina, pieniądze, a także zdrowie, symbolizowane przez narysowany... antybiotyk!

Fot. 10. Rysunki uczniów klasy trzeciej szkoły wiejskiej.

Podsumowanie i wnioski

Zagadnienia związane z wartościowaniem i waloryzowaniem rzeczywistości okazały się stosunkowo trudne dla uczniów klas młodszych miejskiej i wiejskiej szkoły podstawowej, jednak badani poradzili sobie z nimi na miarę swoich możliwości i umiejętności, dostarczając cennych wskazówek wychowawczych i dydaktycznych. Z niniejszych pomiarów jednoznacznie wynika, że niezwykle istotną rolę według dzieci odgrywa rodzina, co zostało potwierdzone w obu częściach badania, zarówno na skali jak i w rysunkach uczniów. Na tym etapie dzieci nie doceniają jeszcze wartości takich, jak: prawda, mądrość czy wiara, choć należy zauważyć, że symbole wiary częściej uwidaczniały się w rysunkach dzieci wiejskich. Uczniowie ze szkoły wiejskiej przedstawiali też w swoich rysunkach różne narzędzia i sprzęty gospodarskie (typu: traktor) oraz zwierzęta, z którymi obcują na co dzień. Należy zauważyć, że ważniejsze są dla dzieci uczucia i relacje międzyludzkie, czyli to wszystko, z czym mają do czynienia od najmłodszych lat, co jest dla nich konkretne, zrozumiałe i przejrzyste.

W trakcie badania uczniowie długo zastanawiali się nad rysunkami, które mieli wykonać, co podkreśla dużą trudność proponowanego zadania.

W badaniu uwidoczniła się również pewna nieścisłość dotycząca miejsca i roli pieniędzy, ponieważ dzieci deklarują, że jest to dla nich jedna z najmniej cenionych wartości, równocześnie często umieszczając monety oraz banknoty na rysunkach, na których należało przedstawić trzy najważniejsze rzeczy w ich życiu. Jak wspomniano wcześniej, może to wynikać z możliwości łatwego przedstawienia tej wartości w rysunku lub niekoniecznie dobrego zrozumienia polecenia. Być może dzieci uznały, że pieniądze są dla nich najmniej ważne, więc zamieściły je na ostatnim miejscu w swoim rysunku. Podczas rysowania w drugiej klasie szkoły miejskiej uczeń wyraził opinię, że pieniądze są dla niego bardzo ważne, bo nie miałyby ładnych zabawek i atrakcyjnych rozrywek.

Przedstawione analizy i interpretacje pokazują, jak ważne jest nauczanie o wartościach już na pierwszym etapie edukacji oraz stopniowe wprowadzanie podopiecznych w skomplikowany i niejednorodny świat, w którym dobro i zło współistnieją ze sobą oraz przyjmują różne formy, aby nasi uczniowie potrafili w dorosłym życiu dokonać właściwych wyborów i doceniać to, co naprawdę stanowi o sensie życia.

Bibliografia:

1. Burek R. J., *Encyklopedia Popularna PWN*, Warszawa, Świat Książki, 1998.
2. Dyczewski L., *Kultura polska w procesie przemian*, Lublin, Towarzystwo Naukowe KUL, 1995.
3. Kowalczyk S., *Człowiek w poszukiwaniu wartości. Elementy aksjologii personalistycznej*, Lublin Wyd. KUL, 2011.
4. Łobocki M., *Pedagogika wobec wartości*, [w:] B. Śliwerski (red.), *Kontestacje pedagogiczne*, Kraków Wyd. Impuls, 1993.
5. Puzynina J., *Język wartości*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 1992.